

Королева лялькарів

(Передслово до слова Ірини Уварової)

Їй судилося стати дружиною і Музою засудженого за вірші Поета, їздити в далекі краї на побачення,

виховувати дітей репресованих дисидентів–шістдесятників,

відродити в професійному театрі ляльок України традицію українського народного лялькового Вертепу,

створити, як художнику, безліч вистав в театрах драматичних і театрах ляльок, стати дослідником і теоретиком мистецтва граючої ляльки,

видавати перший і, як виявилося, єдиний і понині на пострадянському просторі унікальний журнал “Кук-Арт”, присвячений філософії ляльки,

бути генератором ідей, програмним керівником унікальної творчої лабораторії режисерів і художників театру ляльок, яка існує і понині...

і творити, творити, чуттєво охоплюючи величезний мистецький космос нашого і до-нашого буття, поєднуючи епохи, прокладаючи стежки у магичні світи, де існують в одному часі і просторі Сократ і Шекспір, Гофман, Дікенс, Чехов і Лорка, Мейерхольд і Пульчінієлла, Крег, Данило Лідер і Козак-Запорожець з лялькового “Вертепу”, високий стиль срібного віку і ярмарковий балаган!

Усе це – Ірина Павлівна Уварова-Даніель, Королева лялькарів,

маркіза Янголів, котрі народжуються у неї кожної вільної хвилини і летять до друзів та знайомих, даруючи Віру в божественне зерно нашого лялькового ремесла.

Сергій БРИЖАНЬ

*До 100-річчя
від дня народження
Данила Лідера*

Ірина УВАРОВА*

РОЗВІЯНІ ВІТРОМ НОТАТКИ

Натоді я перебувала у двох містах одночасно, тому моє життя, остаточно заплутавшись, вважало: ми з ним прописані на залізниці Москва-Київ-Київ-Москва. Чоловік+діти=Москва, Мама+вітчим=Київ. З того виникало багато ускладнень, зате яскравість буття подвоювалась.

Чом би тоді образ улюбленого художника Лідера являвся з пам'яті з такою свіжою виразністю?

Похибки, звісно, ймовірні і навіть обов'язкові, та я виправляти нічого не буду. Нехай цим займеться редактор, хоча навряд чи цих моїх безладних записок торкнеться рука якогось редактора.

Щодо мене – то посудіте самі, пощо мені виправляти Даниїла на Данила?

У мене тут, якщо вам до вподоби, римувалось:

Даниїл

Даніель.

Щось між ними вчувалося спільне. Їй-Богу, вчувалося.

*Ірина Уварова-Даніель
вересень 2016
Москва*

I. Виставка юних талантів

“Це діялось в пору сновидінь” – кажуть аборигени далекої від нас Австралії.

Це сталося в пору, коли наш театр приручався до нового слова – сценографія.

Сценографія – це вам не декорація. Сценографія відрізняється від декорації, як поезія відрізняється від прози – причому, від прози життя.

* Спогади. Друкуються вперше. Надав для публікації С. Брижань за згодою авторки.

Щодо поезії: звісно, кожен воліє мати справу з поезією геніяльною. Прецінь йтиметься про зближення “далекуватих понять”, як, траплялося, мовляв Пушкін. А простіше мовлячи, йтиметься якраз про образ – мистецький образ!

Саме таку виставку образів, які містяться (чи гніздяться?) в макетних ящиках-клітках, і при цьому (прошу запам’ятати) виставку прекрасну – застали одного чудового ранку мої колеги, працівники журналу “ДИ ССРСР”*, журналу, на той час дуже навіть знаменитого.

Діялось все в такий чудесний спосіб. Мене покликали до Києва – дивитися виставку дипломних робіт студентів-сценографів Даниїла Даниловича Лідера, і такими гарними, такими свіжими були ті світи, що проживали в коробках сцени, в тих щасливих макетах, що я зопалу запрошую усі ці ящики-куби, що були начинені прекрасною, першої свіжості новизною, в гостину. До себе в гостину – в приміщення редакції “ДИ ССРСР”, а простіше – під гостинний дах журналу “Декоративне Мистецтво Союзу Радянських Соціалістичних Республік”. До Москви запрошую.

Ось мої колеги приходять одного ранку до себе у свою рідну редакцію, у своє родиме приміщення – а воно зайняте; а там розгашувались ті чудові макети, та так затишно – як у мами. Стоять на гордовитих штативах, і штативи розчепірили міцні залізні лапки навсебіч. Для стійкості. Якраз поміж наших казенних незносних робочих столів. Жовті якісь, незграбні і цілковито бездарні гіпопотами – столи ті виглядали на тлі макетів, осяяних юністю й свіжістю щасливих відкриттів – безнадійно гнітуче!

Усе виглядало істинно так, але: до столів цих робітникам належало наближатись, не перечепившись за ніжки штативів. А були ще макети, на штативах немов не приживлені, так вони взагалі збирались прилаштуватись на тих самих столах, тільки ледь потіснивши казенну канцелярію.

– Ірино, а що, власне кажучи, відбувається в редакції?

– Та нічого такого, така собі виставка театральних макетів, адже у нас в редакції завжди виставки картин, проектів, ескізів.

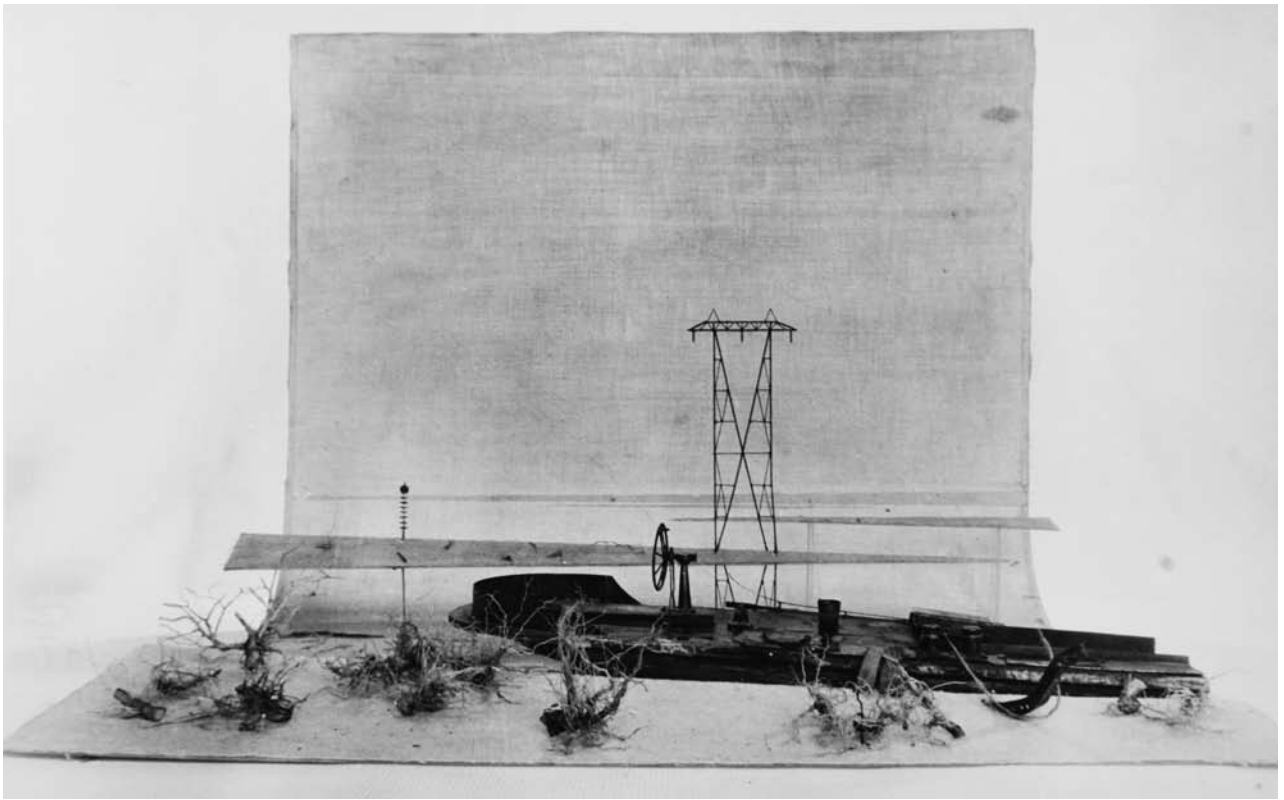
– І що ж бо то, дійсно різниці між картиною на стіні і ніжками штативів на підлозі – не бачите?

Та бачу, як не бачити. Добре було б у всіх на очах пройти редакцією з легкістю балерини, та де там. І колеги шиплять на мене, як розлючені кішки, і кішки, на жаль, шиплять принагідно, та й справді,

Данило Лідер біля макету до вистави “Макбет”
В. Шекспіра. Світлина В. Маруценка

* “Декоративное искусство Союза Советских Социалистических Республик”. – Прим ред.

*Макет до вистави "Сторінка щоденника" О. Корнійчука. Режисер – В. Лизогуб.
Київський академічний драматичний театр ім. І. Франка, 1965 р.*

що я собі уявляла, запросивши все це до Москви, пообіцявши виставку в стінах столичного журналу, та і всіх їх покликавши, абсолютно всіх – на чолі, ясна річ, із учителем Лідером Д. Д.

Але мої колеги, між іншим, пречудові пані, посміхаються юним київським талантам безмірно променисто. Київські ж юні таланти довірливо і соромливо підгортають свої макетні дипломи, щось у тих своїх ящиках підправляючи. Вони збентежені й щасливі, а якщо й налякані, то ледь-ледь – а ви як гадали! Тріумф – це страшно, якщо уперше.

В редакції з'являються гості, гості в нас – справа звична, ходять до нас зазвичай художники, то керамісти, то gobеленники, а цього разу переважно люди театру, сценографи, збираються, тоді ще без сповіщення в інтернеті, тому йдуть, чутками Москва повниться, і це ж чудово, врешті-решт, такий успіх у юних українських талантів.

Тріумф, справжній тріумф.

І мої колеги, чарівні пані, між іншим, говорять гостям – між іншим, прекрасним молодикам:

– Та ми вже до ваших макетів звикли. Без них буде пустка.

І – щасливої дороги...

І навіть – приїздіте знову!

Так, але де ж вони жили в чужому місті, ці юні таланти. Не пригадую, можливо, в когось були в Москві знайомі, ну а в мене таки ж були і приятелі, й подруги, – друзі й знайомі Кролика, як мовив Вінні-Пух.

А що ж Лідери? Даниїл Данилович Лідер та Кіра Миколаївна Пітоєва? Де вони тоді перебували у Москві, під час того хрестового походу дітей?

Їй же Богу, не пам'ятаю, та і в пам'яті вже багато плутається. Здається, наче ця блиц-вставка забігла наперед – випередила нашу дружбу, а ми навіть дуже дружили уже четверо –

Лідер Даниїл Данилович і Кіра (Миколаївна)
а також
Даніель Юлій Маркович і я (Уварова І. П.).

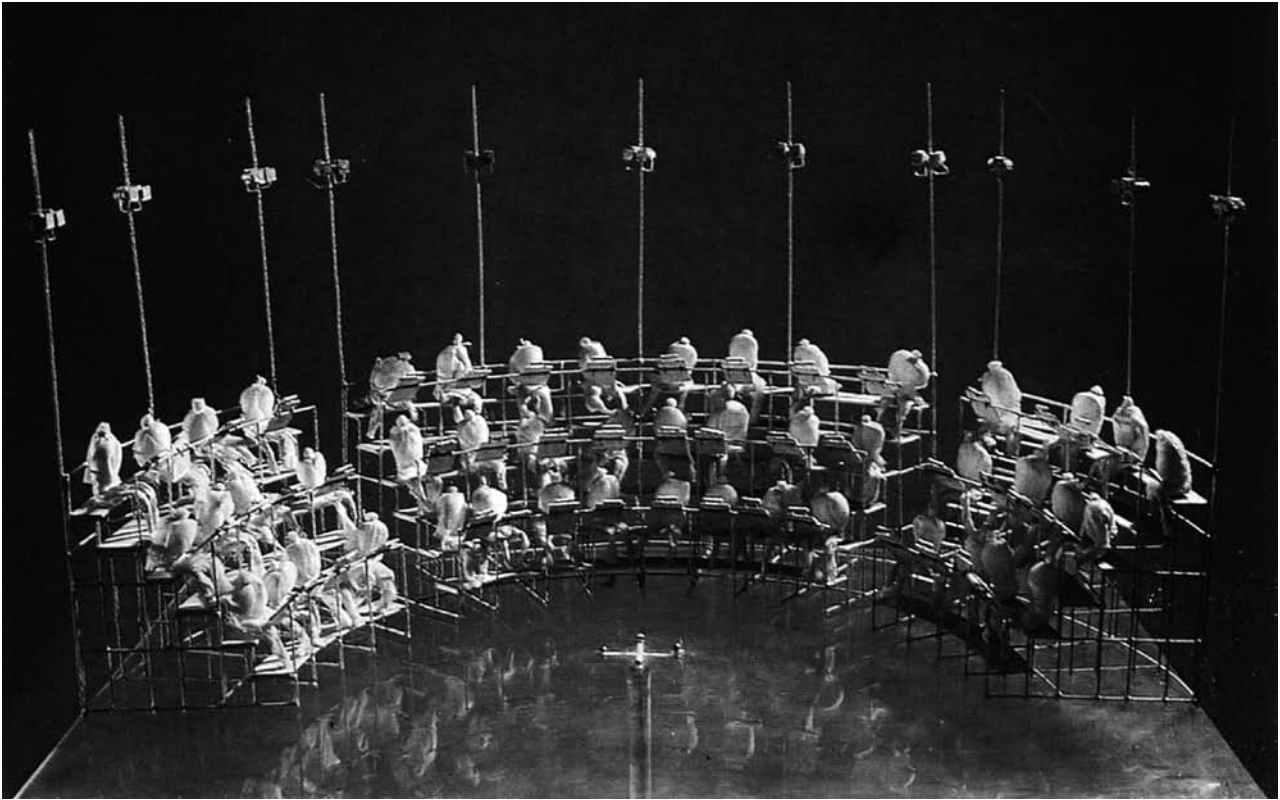
І дружба наша була прекрасною, абсолютно прекрасною.

II. Король

Король – від голови до ніг король!

Цей епіграф з Шекспіра вважатимемо й заголовком також.

Усе, що постане далі, перебуває під покровом спільного спогаду "Мій Лідер". Борони вас Боже уз-

Макет до вистави “Доки б’ється серце” Д. Храбровицького. Режисер – І. Горбачов.
Ленінградський театр драми ім. О. С. Пушкіна, 1977 р.

ріти в тому неприпустиму вольність – такого і бути не може.

Мій Лідер – це в тому ж ключі, що і “Мій король” – незбагненна височінь, а що “мій”, то означає це – дуже рідна людина.

Заждіть! Я ж про епіграф, і епіграф має слугувати ключем до тексту, – ось тільки тут він буде ключиком від музичної скриньки. На скриньці ж саме сидить король.

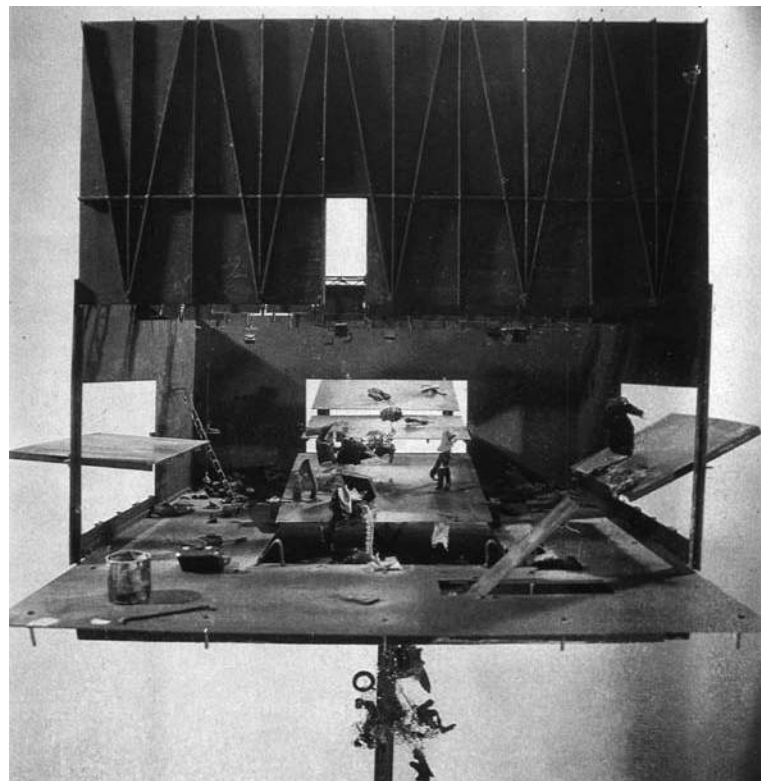
Саме так, король Лідер, і які схожі! Особливо в профіль.

Це ми удвох із Вірою Брахановою творимо ляльку Короля в майстерні театру ляльок, що на Лівому березі – для дитячої вистави “Російська сіль”.

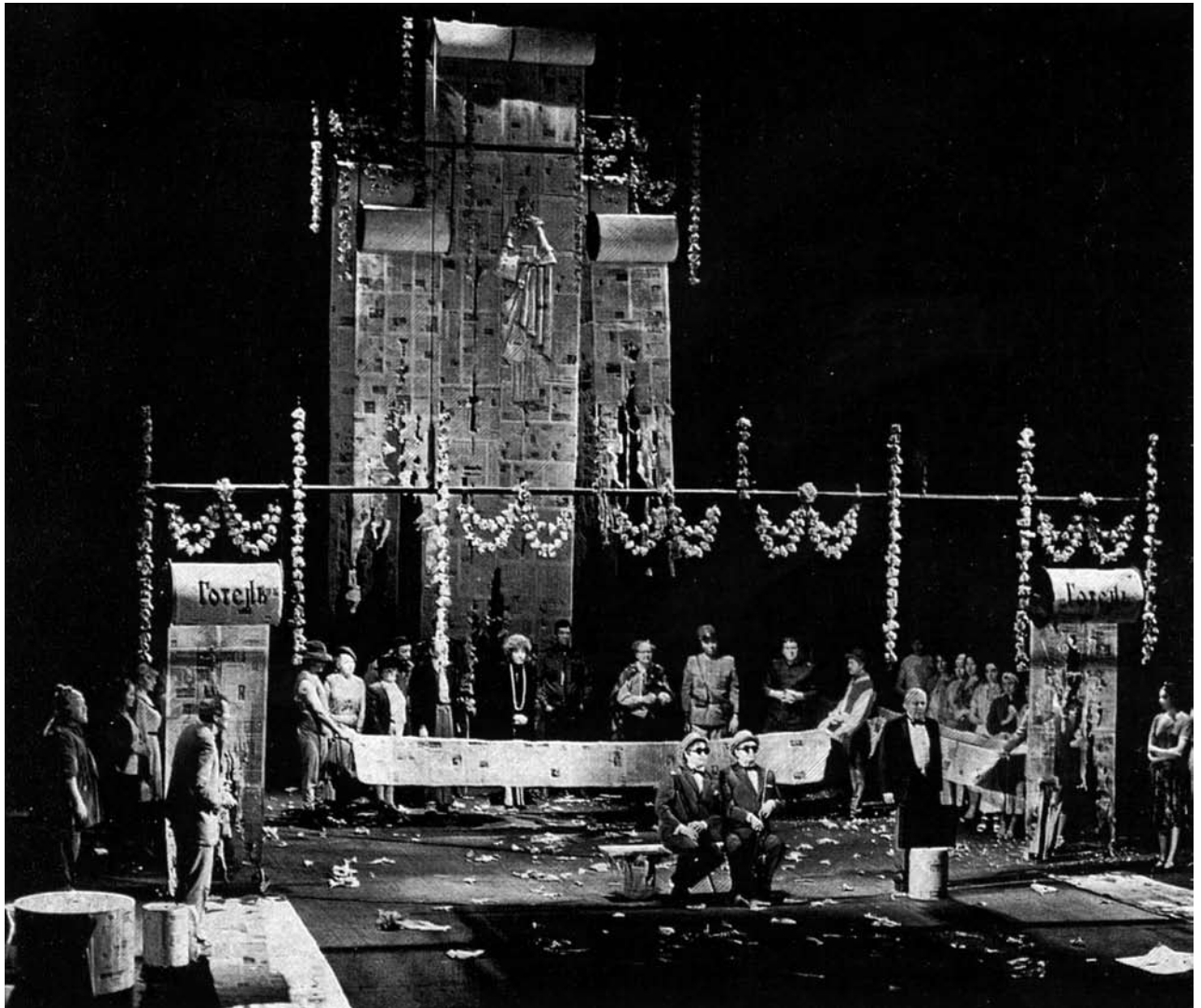
“Ми” – це я, з Москви, малюю, й малюю ескіз (король Лідер на троні), – і Віра Браханова, учениця Даниїла Даниловича, ясна річ, вона його обоювала, працює над сотворенням ляльки.

Однак, навіщо тепер приховувати, то був шарж. З любов’ю, але ясна річ – шарж.

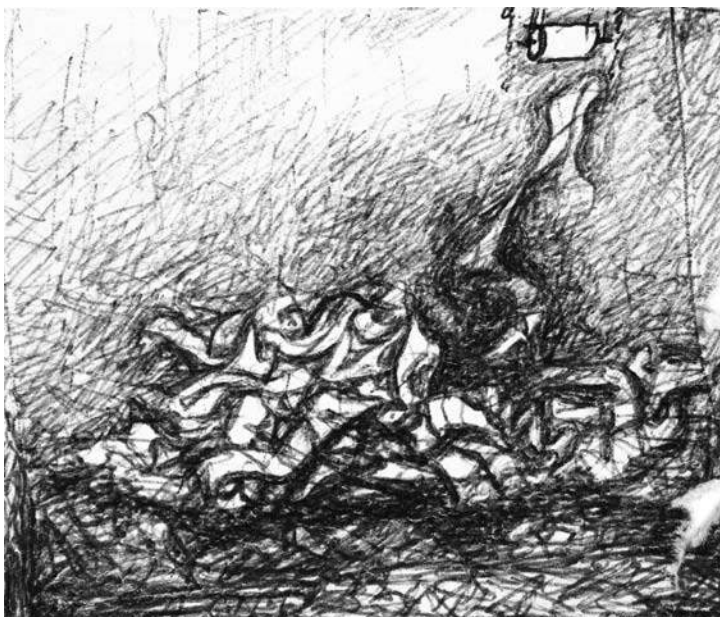
Сидів наш Король на троні – кубіку – музичній скриньці, і був старий; А Лідеру Д. Д. в той час до старости ще далеко, а так – що ж, король як король – 46 см, не враховуючи скриньки.

Макет до вистави “Людина з Ламанчі” Д. Вассермана та Д. Деріона. Режисер – В. Лизогуб. Київський академічний драматичний театр ім. І. Франка, 1971 р.

Ескіз декорації (унизу) та сцена з вистави “Візит старої дами” Ф. Дюрренматта. Режисер – С. Данченко. Київський академічний драматичний театр ім. І. Франка, 1983 р.

Але ж музичною та скринька була насправді! Ми й майстра віднайшли – він у Музеї Театру, в тому, що в Лаврі, вмів ремонтувати музичну панораму, реквізовану, я гадаю, з якогось сплюндрованого маєтку – “оркестр мавп”.

У нашого короля гостроносі були капчурі та ніс, звичайно, мав бути гострий. Образ впізнаваний. Можливо, тільки для нас двох і впізнаваний, але ж бо як приємно.

Ми його так полюбили, що над тронем почепили маленький, але прекрасний гобелен. Та ще б пак не прекрасний! Ми ж скопіювали частину великої завіси Головина до “Маскараду” Мейерхольда...

...Наша вистава називалась “Російська сіль” чомусь.

Нашу виставу належалося назвати “Балаган”.

Бо саме балаган це й був, там, окрім короля, чого лиш не було! І русалка була заморська, діва Сире-

на, співаюча, і Кіт-пройдисвіт, звичайно, хоча й не вельми лихий. І велетень (5 м), і карлик, геть зовсім уже маленький, і град Москва, і град Париж, і Київ-град...

А також пречудова пара ведучих у живому плані, в “ЖП”, як кажуть лялькарі, каскадна пара.

Отже: п’еса Ю. Сидорова (чомусь) називається “Російська сіль”.

Режисер С. Єфремов, головреж Київського міського театру ляльок, що на Лівому березі.

Художник (головний) того ж театру Віра Браханова і я, художник своєї в місті Києві першої вистави.

Щойно закінчилися вісімдесяти роки.

III. Подвійний портрет

Його обличчя точене, сухе. Два профілі сходяться під гострим кутом, так запам’яталось, але фас не пригадую.

Вона ж саме фас. Личко кругле, довірливе, либонь що й дитяче, таке дається в дар назавжди.

Розповідала, як вони гуляли містом – старий Київ наvertsає до цього. Вона привела його додому, до Мами й тата, пили чай з варенням. У чоловіків склалася якась бесіда, тож коли вона узялася тихенько тягнути його на прогулянку, тато вчитав їй: не даєш посидіти-поговорити літній людині, куди це годиться.

Літня людина?! Старший; звісно, старший, але як злітав на колосники цей сценограф, коли йшла вистава про Тараса Шевченка і в фіналі – так, власне, вже й по фіналі – потрібно було, щоб на людей сипався Манною Небесною “Заповіт” – тисяча друкованих аркушів. Із мішка. Ну а хто з робочих сцени згоден стирчати під дахом, адже вистава ж, можна вважати, закінчилась, усі додому зібрались. Ось він, Лідер Д. Д., і піднімався в театральне підхмар’я, щоб поставити цю останню крапку. Без останньої крапки – годі. Це він знав, як Отче Наш.

А вона з’явилась і залишилась поруч назавжди – тонка, чарівна; а сказав би їй хто про подвиг служіння художнику – от здивувалась би!

Та де там, подвиг служіння – це він, це про нього.

Одне слово – художник.

І не просто художник-сценограф, але й творець нових світів. Вгадувач світобудов; і так раз по раз.

І оскільки він був мудрим патріархом, а це якщо дароване художнику, то назавжди, то й припала – не інакше – довічна юність. Та при такому розкладі інакше і бути не могло, так і буде, хоча б ти чим займався. Можеш хоч студентів на добрий розум наставляти (навчати сценографії тобто), хоч дім Булгакова на схилах понад свій полюбити, і це нескладно, особливо якщо згадати, як вони – обоє –

про той Булгаківський Дім клопотали, облаштовуючи від самого початку. Подвійний дім – ідея Лідера Д. Д. Або ж: дім двошаровий, двочасовий та дволикий – одне слово, Янус-дім!

Одне обличчя зорить крізь туманне скло роману “Біла гвардія”, другий лик розглядає не без подивування наш час (що пролітає обіч). Подвійний час уздовж Андріївського Узвозу уламками скла калейдоскопа. Будь-яка епоха кольорове скло розіб’є-роздрібнить, але ж художник і зі скляного дрібку картину збере.

Так і запам’ятаємо – зібрати картину світу, нехай картини вже немає. Але, можливо, її не було б, тої картини, від самого початку, коли б не художник?

Вітру не було б і в згадках,

Не дзвеніла би ріка.

Якби Пушкін по рівнині

На коні не проскакав.

Л. Аронзон

IV. З чого починається театр?

Вони прийшли вдвох – Даниїл Данилович і незнайомий молодий чоловік. Лідер і назвати його не встиг, а я вже впізнала:

– Театр починається не з вішака. Театр починається з шибениці.

Лідер пояснив:

– Молодий режисер. Хочє поставити Шекспіра в моїх декораціях, дуже талановитий.

Прибулець виглядав так само дивно, як і його мова. Частина голови виголена, і мабуть, тому одне око здавалось по-пташиному круглим: вдвлялось уважно в невидиму нам точку. Щось він там розглядав, коментуючи уривчасто.

– ...Шекспіра ставити в театрі Лесі Українки. На площі перед театром спорудити бойню, такий ешафот для худоби, тут же й забивають овець-телят. Ну, кров, бруд, звичайно, вереск і все інше. Як при Шекспірі. Неодмінно шибениця.

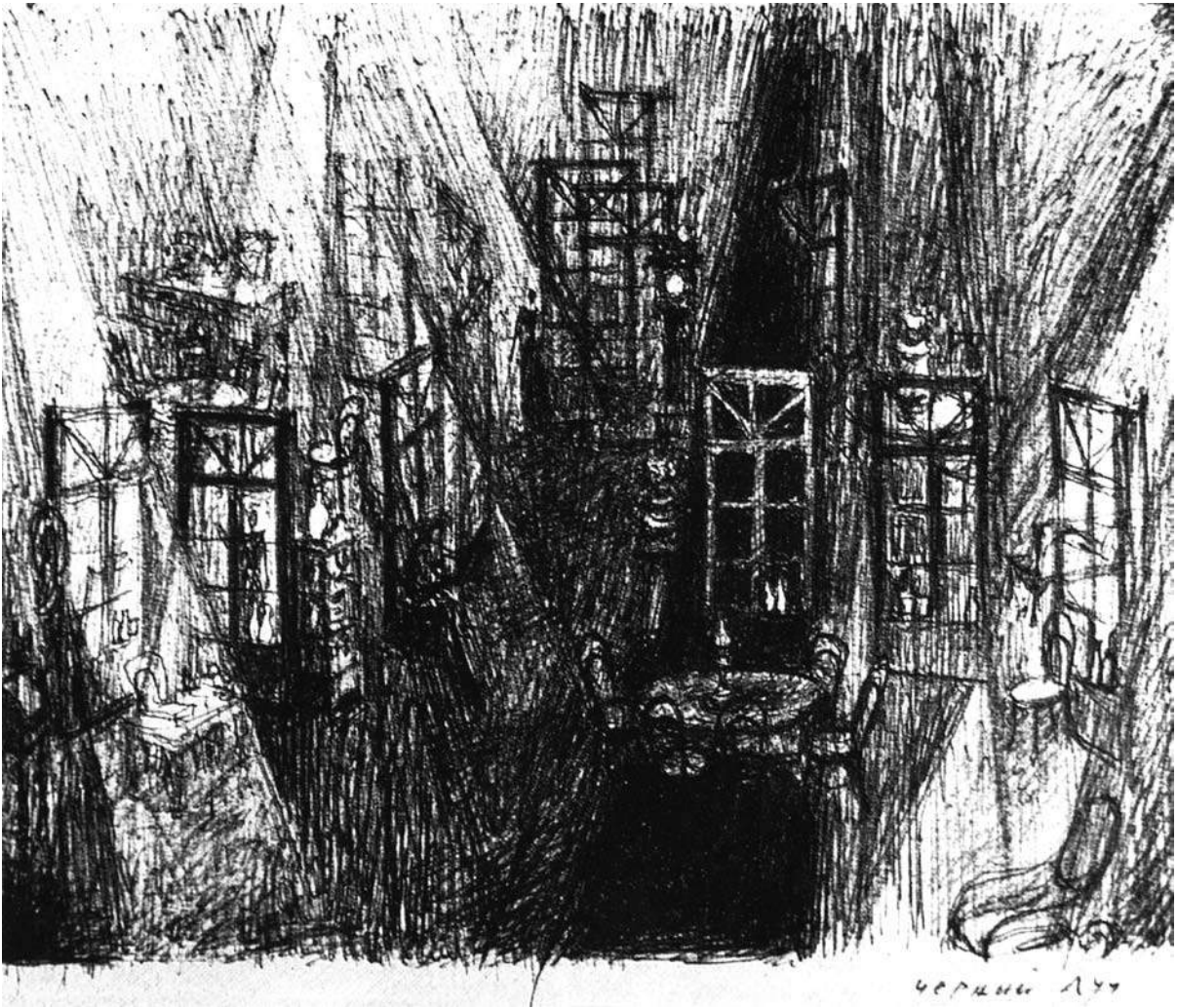
А на такого, що руйнує основи, він аж ніяк не скидався. Свої надміру своєрідні видіння викладав докладно, щоб зрозуміли краще. Передові ідеї повідомляв у старомодній манері достатньо вихованого молодика.

Але, пригнічена лавиною новацій, я вловила лише уривчасті відомості про майбутню небувалу поставу. Запам’яталось:

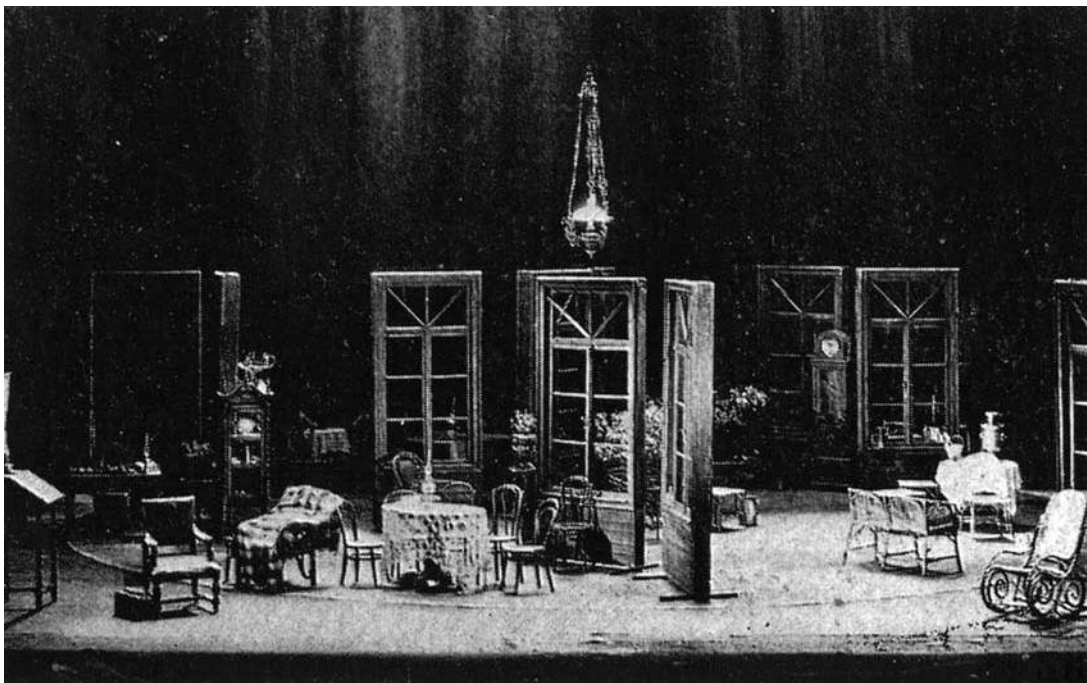
– ...А в театральному буфеті в чашечках з-під морозива будуть за чималі гроші продавати лайно.

– ...А через усю сцену гнатимуть стадо сліпих поросят.

Окресливши загальнониково таке видиво, а, можливо, вже навіть і поставлене, він пояснив мету своєї з’яви.

*Ескіз (угорі) та сценографія до вистави "Дядя Ваня" А. Чехова. Режисер – С. Данченко.
Київський академічний драматичний театр ім. І. Франка, 1980 р.*

– Нам ляльки можуть знадобитись. Ось така справа.

– І які ж ляльки?

– А це вам вирішувати. Щоб на сцені були привні, але щоб не заважали. Між іншим. На задньому плані.

– Але ляльок заднього плану не існує. Задайте їх у виставі, вони ковдру на себе перетягнуть.

Стоп. Незрозуміло. Я, власне, чого виступаю, якщо можна буде опинитись поруч із Д.Д., та ще й у роботі.

Але, звичайно, краще без сліпих поросят!

А Лідер так хотів побачити Шекспіра на сцені *свого*, нехай навіть у фрагментах, що своєрідність режисерського задуму не торкнулась його уваги. Точніше, не відвернула його уваги від Шекспіра.

Здається, я забула запитати у Д.Д., як прізвище молодого режисера.

А був це, до речі, Жолдак. Андрій Жолдак.

Виявилось, що він і справді дуже талановитий – хто ж сьогодні цього не знає. Але чи здійснив він ідею перенесення театральної площі часів Шекспіра до Києва, мені чути не доводилось, а сама я в Києві більше не буваю.

Ну а цілком слушну цікавість – чому, власне, привів Даниїл Данилович молодого режисера саме до мене з приводу ляльок, напевно, треба вдовольнити.

Ми з Лідерами були знайомі вже достатньо близько, отож мою пристрасть до світу ляльок легко було вловити. У мене і вистави були в Київському міському ляльковому театрі на Лівому березі, а вистави того театру на фестивалі “Пектораль” Лідери бачили.

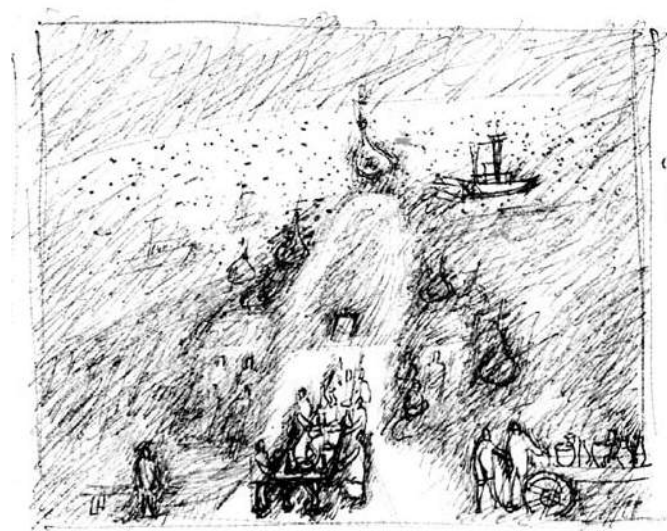
Та потім і виставка була в Лаврі 1996 року, називалась “Це мої ляльки”, Д.Д. там навіть виступав на відкритті. В перспективі часу на мене очікувала ще одна можливість наблизитись до теми “Лідер – Шекспір – лялька”.

І таки збулося!

Але перед тим, як дійде до відвертого зізнання, спробую відсунути його ще на крихту.

Пригадую – Кіра знайшла у себе в музеї старовинне дитяче фото Міші Булгакова, там він тримає в руці ляльку Ірода від вертепу. Ні більше, ні менше! Про ту знахідку вона написала – і чудово – до мого журналу “Кукарт”... Згадую про ляльку Ірода, напевно, задля того, щоб зайвий раз нагадати – ляльок не так уже й просто спекатись.

Хоча й знахідка фото, і “Кукарт” – усе це трапилось пізніше, вже в Іншому Житті.

Перший варіант ескізів до вистави “Тев’є-Тевель” Г. Горіна за Шолом-Алейхемом. Київський академічний драматичний театр ім. І. Франка, 1989 р.

V. Молочник – роль відповідальна

Пану Тевлу, молочного єврей.

Шолом Алейхем.

Тев’є-молочник, що животів на нашій землі, у мислі Лідера був молочником не випадково. Обранцем він був, якщо при молоці, адже молоко священне, ну тож хіба випадково там, над нами ночами видно Чумацький шлях?*

Так і запишемо: на землі молоко, в небі Чумацький шлях. Шлях небесний означити лампами – на землі ж молоко означити молочним посудом. Глиняним, звичайно.

В розташуванні лампочок око, досвідчене в астрономії, напевно, виявило б і сузір’я Ведмедиці, і Ківш. А де ківш – там і молоко, Чумацький-бо Шлях. І мерехтіли в чорному оксамиті зорі, та так велично, буцімто мова йтиме про великого Галілея, а не про ізгоя-бідолаха, молочника якогось там.

До рими небесному зоряному Ковшу – на землі, на планшеті сцени, стояв глечик. Ладний, крутобокий і глиняний, сільський глечик був повен по вінця густого молока; та ось – впав. Впав, а молоко калюжкою, чітко окресленою, розлилося на Землі – до рими контуру сузір’я Чумацького Шляху в Небі. І якщо калюжка розлитого молока римувалась із зоряним Чумацьким шляхом – тоді і глечик, і калюжку на землі належало берегти. Вона щось на кшталт кишенькового люстерка, що ввіймало небесний промінь.

*Неперекладна гра слів: рос. Млечный путь. – укр. Чумацький шлях. – Прим. ред.

Але на майданчику сцени ходили актори, топтали планшет, і коли їм треба було сісти при столі, то й ставили на планшет і стіл, і лаву. І було – він сам, художник вже поважного віку, власноруч затягував предмети в куліси! Щоб не спотворити метафору. Щоб риму не стоптати. Ось же вона, рима! Видима, як Божий день:

Чумацький шлях – молоко.

Мені побачити “Тев’є-молочника” в Театрі імени Івана Франка не пощастило. Не знаю, як режисер Сергій Данченко вимолвив право речам залишатись таки на сцені. Про цей зірково-молочний проект Лідер розповідав сам, так та вражаюча розповідь художника і запам’яталась.

...Я прагнула у нього вчитися, але життя моє виписувало петлі залізниці навколо нашого з Лідером знайомства. А втім, навчав, таки навчав! Навчив, можна сказати, азів молочної науки. Як вибирати сир на Привозі, а якщо бути точним – як вибирати молочарку, яка молоком своєї корови торгує.

І ще точніше – вміти угледіти власне господиню молока. Щоб найсвіжіша, найздоровша і найохайніша – та чи стерильна марля, що турботливо обгорнула той сирний замет? Ну і щоб із себе була гарна.

Шкода, мені не світить нині навідуватись на ринок, але й без практики – в чистій теорії ази лишень цього учення я все ж таки засвоїла. Власне ці ази ставили молочарку в німецькому селі на Україні настільки ж високо, як в Індії ставили священну корову.

– Я ж сільський хлопець, – пояснював він. – Я ж бо й потяг побачив власне в шістнадцять років!

Так мовив наш Заратустра.

Ну що, чи треба ще раз повертатися до тієї планетарно-сільської теми?

Не вважаю за потрібне.

Хоча...

VI. Ну що там, у Космосі?

Якось-то він проникливо і довірливо запитав: а Ви як ставитесь до не-землян?

Відверто кажучи, не вельми.

На той час чутки про космічних прибульців уже досить обридли, обросли несусвітними подробицями про численні контакти. В безлічі подробиць у мене склалася симпатична картинка: непрохані гості, поклавши на предметне скло мікроскопа круглу краплю, яка називається Земля, розглядають інфузорій – а ті снують, метушаться, пожирають одна одну.

– Ох, ні, Даниїле Даниловичу, про кого завгодно, тільки не про них: набридло. Стільки про них розмов! Он друг мій Фрідман квартиру у вікні не зачиняє на випадок їхнього візиту. До нас в редакцію навіть Ажажа приходив, ми тоді номер готували на тему “Космос в російській культурі” (у нас же як щось

– то відразу: туди б, нагору б, від Землі б якнайдалі).

То він так і сипав фактами спілкувань, усе науково оформлено, з датою, із хронометражем бесіди. І контактів цих скрізь сила-силенна.

Питаю – а чи були зафіксовані випадки, ну хоча б один, коли б вони виявили цікавість до мистецтва? Яким в нас займаються деякі земляни, як говорив Малевич. Ні, відповідає Ажажа, не було такого випадку. – Ну і про що мені з ними розмовляти?

– А я обов’язково поговорив би. Якби трапилась нагода.

– Тобто, якщо мені трапиться, а чого на світі не буває, я їх просто до вас скерую. І номер телефона напишу їм на клаптику паперу. І адресу – знайдуть!

– А я б розповів їм мою теорію конфлікту.

Ну й здогадайся – жартує? Та Бог його знає, ні, здається.

І я поставилась до тієї розмови з розчуленням, однак весело.

А згадалася та розмова міжпланетна, коли через роки опісля він повідав мені космічну свою думку, спрямовану на Тев’є-молочника. Тев’є дотримувався своєї стежини єврейської радості й скорботи; але Чумацьким Шляхом.

Ні, я не маю наміру садовити до одного небесного візка і того безжурного горопажу-молочника, і набридлих мені не-землян. Просто я гадаю, що в Даниїла Даниловича, людини театру, сценографа, була планетарна свідомість.

І якщо сягнути глибини, театр від самих початків розумів себе як проекцію небесної сцени. А містерії середньовіччя? Там же було закладено відвертий план світобудови.

Гадаю, саме Лідер дещо там виправив. Би.

Дядькоміша

(Примітка дрібним шрифтом)

Щоразу, коли я приїздила до мами в Київ, Лідери до нас приходили, а розповіді про старе місто мого вітчима, корінного киянина, були їм цікаві – і колишні часи, і театр Соловцових, і багато він іншого застав гімназистом.

Звали його Михайло Езрович Шерман, але всі мої гості, обминаючи рідкісне по батькові, церемоніял спрощували до Дядькоміші, а це додатково зближувало. Був він льотчиком у двох війнах, горів у літаку і вижив, від романтичної прихильності до піднебесся не вилікувався, і коли пішов на пенсію, захопився коренепластиком – а це притулок саме для мрійників-дилетантів. Чи погано знаходити у плетеві коренів таємничі знаки, а то й просто пики? Даниїл Данилович до його творчості був прихильний, від чого наш Михайло здіймався, і вони всі розмовляли.

опанувати Мелан
Бернітасовою
Бернітасовою
анат. бернітас
а бернітасовою Мел

8. Мелан комуніст
в Мелані не-і регуляр
в Бернітасово Мел-шарп,
Шарп, Мелан

9. Бернітас Мел, Мел
Мелан Мелан Мелан
Мелан Мелан Мелан
Мелан Мелан Мелан
Мелан Мелан Мелан

10. Справа з Бернітасовою
в Бернітасово Мелан
Мелан Мелан Мелан
Мелан Мелан Мелан
Мелан Мелан Мелан

11. В Бернітасово Мелан
Мелан Мелан Мелан
Мелан Мелан Мелан
Мелан Мелан Мелан
Мелан Мелан Мелан

Бернітасово Мелан
Мелан Мелан Мелан
Мелан Мелан Мелан
Мелан Мелан Мелан
Мелан Мелан Мелан

- Три дні
1. Увечері робили сцени
 2. Сценарій Мелан
 3. На сцені робили сцени
 4. Мелан Мелан Мелан

Всі в нас партаки;
Земля з гребеня
20 г, 20 г, 20 г

На Мелан-
Сценарій сценарій
сценарій

Мелан Мелан
Мелан Мелан
Мелан Мелан
Мелан Мелан

1. Мелан Мелан
2. Мелан Мелан
3. Мелан Мелан
4. Мелан Мелан
5. Мелан Мелан
6. Мелан Мелан
7. Мелан Мелан

В Бернітасово
Мелан Мелан
Мелан Мелан
Мелан Мелан
Мелан Мелан

Мелан
Мелан Мелан
Мелан Мелан
Мелан Мелан

Ескізи до вистави "Лісова пісня" Лесі Українки.
Київський театр "Бенефіс", 1995 р.

Уламок якоїсь розмови мимохить залетів до мене, та й прижився, як виявилось, у пам'яті. Щось там було фольклорне, валки чумацькі, що споконвіку тягнулися на південь по сіль. Перечекавши спеку, рушали чумаки вночі – Чумацьким шляхом, а зірки виблискували, як ото сіль...

Мами вже не було, коли помер Михайло, а Юра Фрідман примчав до мене, осиротілої, до Києва.

І згадали ми, як він докоряв нам – що ж ви, дурні такі, не поставите на театрі про шлях чумацький, адже краса така. Вози скриплять, бики ремигають, чума підстерігає, і ніч непроглядна, тільки Чумацький шлях. Та й де ставити, як не в дитячому театрі, ну і в ляльках, звичайно ж, а ще лялькарі...

І дійсно, дурні. Не було іншої ради, як пам'ятник нашому мрійникові спорудити, та не біда, що віртуальний.

Фрідман п'єсу написав, Сергій Єфремов поставив, а я в художники попросилась. То був наш Чумацький шлях, а йшов у місті Хмельницькому – і довго йшов! Дуже довго, в таємну пам'ять про Дядькамішу.

Тільки мені завдяки підтримці Михайла Ніколаєва, художника головного (і геніального), від присутності Лідера в небесній темі годі було стриматись. І Чумацький шлях, чумакам необхідний, ми показали за допомогою велосипедного колеса на штативі, а в колесі мешкали небесні тварини завбільшки з дитячу іграшку, живий куток Зодіяку. І Ведмедицю з Ведмежам туди прилаштували – хай собі сяють. Так таємно і тільки для себе вшанували ми і Лідера. Не біда, коли ніхто не здогадався, та й зрозуміти не міг таємного сенсу.

Адже я знаю – пам'ять вміє жити сама по собі, часом людей минаючи.

VII. Останній кубик

Якось-то Крішна, ще пустотливе немовля, набрав до рота пучку землі. А коли прийомна мати веліла рота розтулити негайно! – він і відкрив – а там виявився Всесвіт.

Індійська притча.

У Москві 1978 року Малий театр поставив “Король Ліра”. Режисер Л. Хейфіц, сценограф Д. Лідер.

А він, сценограф все ж таки, а не астроном(!), замість ескізу декорації запропонував свою схему Всесвіту. Схема ж була простою. Такою простою, що описати її словами не вдається, та ні у кого, здається, і не вийшло. Можливо, якби подав він свій проект астрономам... Але він запропонував театрові – нашому театрові, а хто навчав нас мислити категоріями світобудови.

Як на мене, він був розчарований. Хоча театр намагався, як міг, але ж спробуй втілити це креслен-

ня, простенький такий ескіз світобудови – куб ніби прозорий, контуром окреслений і на всю сцену. В ньому ж інший, менший і прозорий також, і так далі, одне – в одному... Стрімко скорочувався, біжучи в глибину сцени, простір, доки не згортався зрештою в останній кубик – він-бо, слава Крішні, уже зменшуватись не вмів...

І певно на Сході найтупіший дервіш зрозумів би цю схему, цю забавку новонародженого божества. Та що ви вдієте! Інша культура! Театр наш таких речей з філософським забарвленням навчений не був. Але ж ось, довелося зустрітись.

Отже, останній кубик, що не вмів дрібнитися, випав із системи східної і все ж умоглядної. Але потрапив у систему предметного світу нам доступну. Простіше кажучи, став ящиком. І почав вирощувати в собі ящички, полицки, дверцята. На кшталт саквоюжу середньовічного лікаря, там в коробках зберігався порошок від чуми, еліксир від навроків і краплі від прокази.

У Лідера все було простіше – в окремих ящичках з'явилась скоринка хліба, полотняна ганчірочка. Хочете – вірте! На тому справа не зупинилась – не такою-то виявилась ця вельмишановна шафка простою. Мав рацію королівський Блазень, прихопивши її з собою – в ніч, в бурю, в степ... Коротше, тепер їх було троє.

Вистава лишалася далеко позаду, але сцена бурі не відпускала. І він, сценограф, що вже творив ескізи до інших, до наступних постав – усе ще малював і малював ту сцену! Король, Блазень королівський і той горопашний скарб, той ящик, де завелася і лялька...

Не слід вважати провидцем кожного, хто здогадався – перед нами постати може театр ляльок.

...А він і визирнув якимось із моря припізнених ескізів – в одному з них Лір-король, пригнічений вигнанням, провадив бесіду якраз із... лялькою! Вона всілася у нього на старечі пальці, він роздивлявся її, як комаху мерзенну і небезпечну. То може він, цей тиран і навіжений, в нужді і старіючи, оволодівав несамохить ремеслом мандрівного лялькаря?

Ні-ні! До цього справа не дійшла. І все ж – в нуртучій бурі тих ліній, в тих ескізах міг! Міг самозародитися невидимий ембріон театру ляльок.

І все ж таки раптом цей театр-привид охопила мрія про втілення, це мрія – бредня цілковита: і саме з цієї причини наділена шансом – одним із тисячі – здійснитись. Мовою людей розумних воно звучало б у такий спосіб:

Нехай Слава Коштелянчук, учень Лідера, зробить отой мандрівний ящик, він же ймовірний театр.

Нехай двоє акторів-лялькарів (я добре їх знаю) цю сцену бурі зіграють.

Нехай Єфремов С.І., режисер театру ляльок, цю сцену поставить – ні, не те, що замахнеться на Вільяма нашого Шекспіра, але ж одну сцену таки можна?

І таки була, була! Щаслива мить, коли актори – Шарль та Елеонора, крадькома приміряли ролі. А Єфремов навіть замовив Галі Павленко п'єсу. Я ж вважала, що п'єса вже є, виявилось: так, є, але не в ляльковому форматі. А маючи справу з неадаптованим текстом, наш режисер почувся не в своїй тарілці, а в тарілці дуже глибокій.

Та що й казати – виходить, потрібна лялькова п'єса “Буря”, це ж вам не “Кицик-Мицик”.

Але доки я через гостру необхідність зникла на добу, актори наші також прийшли до висновку – ні, це насправді не “Кицик-Мицик”. Але – від слова “Шекспір” в них починали тремтіти колінця.

– Та невже, і з чого б це? Такі актори! Та я їх напам'ятаю знаю кожного – один довжен-худен-іронічний, та ще й самозакоханий; друга – Еля – навпаки, зовсім навпаки, такий великий м'який кубик, це наша чудова Еля. Та мені байдуже – хто король, хто Блазень, я ж ціну вам знаю. Вам просто не може не вдатися, варто вам взяти цей ящик, цей...

...До речі, де він, ящик Ліра-Лідера?

– А його нема. Та чи міг Слава його не зробити?!

– Виявилось, міг. Виявилось: не було для побудови ящика-ковчега-театру а) цвяхів в) клею с) дощечок і всього іншого. Виявилось – щосили навкруги шалів дев'ятий вал Перебудови.

Так що доречніше було б ставити не з “Короля Ліра” – з шекспірівської “Бурі” з одноманітною ремаркою “зникає”.

Все і зникало. О, коли б мене саме тоді не носила гостра необхідність, воно б, можливо, і сталось би, а де грати – воно й байдуже, адже і Лір з Блазнем залишились без місця!

Та я б зараз... Господи, про що я. Немає ні Елі. Ні Шарля. Ні Слави. І Лідера немає. І Сергія Єфремова теж.

Та й мене, якщо поміркувати...

Якщо поміркувати!

**Напугтя всім,
у кого є – був – буде
театр ляльок.**

“Тут навряд чи можна поставити монолог про шлюб, але дуже легко зобразити “Страшний суд”!

Гільберт Честертон –

– Саме про театр ляльок часів Шекспіра.

Ви пробачили мені, Даниїле Даниловичу?

Хто інший, а Ви б з Честертонем, та й з Шекспіром поговорили. Як це там у них про Страшний суд?

кінець зв'язку

Малюнок із серії “Король Лір”, 1980-ті рр.
Папір, кулькова ручка.

Лідер

Редакція журналу “Просценіум” висловлює подяку директору ВД “Антиквар” та головному редактору часопису “Антиквар” Ганні Шерман за надані до статті світлини.

Переклад з російської Дениса Гугніна